

‘Αν τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ τῶν δπλῶν καὶ τῆς κατακτήσεως κατίσχυσεν ἐκτῇ Ἀνατολῇ, ἀνατρέψῃ τὸν πανάρχαιον αὐτῆς πολιτισμὸν, εἰπόνταν δὲ εἰς τοὺς βίους αὐτῆς καὶ τὰ ἡθη, δὲν εἶνε ἴσως παραδοξόνης πρώτην φοράν συμβαῖνον ἐν τῇ ιστορίᾳ. Ἡ ισχὺς τῶν δπλῶν εἶνε συνήθως ἡ ισχὺς τοῦ πνεύματος· δὲ νικητὴς ἔγειρε ὑπέρ ἔαυτοῦ τὸ δίκαιον, διότι τὸ δίκαιον τοῦτο ἀποδεικνύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν φυσικὴν καὶ ἡθικὴν ρώμην τῶν λαῶν. Ἄλλη δὲ ἡ ‘Ελλὰς κατ’ ἔξαίρεσιν ἀνατρέπει, διαφεύδουσα τὸν καθολικὸν τοῦτον νόμον τῆς ιστορίας. Ἡ πνευματικὴ αὐτῆς ρώμη, τῇ ὑποστηρίζει τῆς φυσικῆς, κατίσχυσε τοῦ νωγελοῦς καὶ ἀνειμένου πνεύματος τῆς Ἀνατολῆς, ὑποταγέντος ἄνευ ἀντιστάσεως, ἄνευ δικμαρτυρίας. Ἄλλα μετ’ ὅλιγον νέα ιστορικὴ περίοδος ἀνατέλλει. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔθνησκεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος καὶ τῆς ἐνέργειας, ἄμοιρος ἐφαμίλλων ἔθνικῶν διαδόχων, οἵτινες ἔμελλον νὰ προέλθωσιν ἐξ ἀλλης χώρας. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ παγκοσμίου κράτους τοῦ Ἀλεξανδρου ἀγιδρύεται μετ’ ὅλιγον τὸ ρωμαϊκὸν, ἐκλείπουσι δὲ καὶ τὰ τελευταῖα ζώπυρα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἔλλην μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρου, κατακτῶντος τὸν κόσμον, εἶνε στρατηγὸς, πολιτικὸς, νομοθέτης, ἥδη δὲ μετὰ τῶν Ρωμαίων εἶνε σοφιστὴς, γραμματοδιδάσκαλος, ἀπελεύθερος· ἀλλ’ ἡ ισχὺς τοῦ πνεύματος του κατισχύει τῆς ισχύος τοῦ νικητοῦ. Ἐν μέσῳ τῆς πνευματικῆς καὶ ἡθικῆς ἀπογνώσεως τοῦ ἔθνους, τῆς τοσοῦτον ἀπαισίως ἐκδηλωθείσης διὰ τῶν Ἐπικουρείων, ἐν μέσῳ τῆς ἀτονίας καὶ τῆς ἀποκαρτερήσεως, τῆς τοσοῦτον ἀτυχῶς ἐκδηλωθείσης διὰ τῶν Στωϊκῶν, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἀνώτερον τοῦ ρωμαϊκοῦ, οὐχὶ βεβαίως σφριγῶν, ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἀκμῇ καὶ ζωῇ, ἀλλ’ ἵκανὸν μεθ’ δλα ταῦτα νὰ καθυποτάξῃ τοὺς νικητάς.

Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
intulit agresti Lation.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ ιστορικὸν ἐκεῖνο ἀνέχδοτον τοῦ Καρνεάδου ἐν Ρώμῃ, τὴν μίαν ἡμέραν ἀποδεικνύοντος, διτὶ τὸ δίκαιον ἀπορρέει ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀντιστρόφως ἀπὸ τῶν Θεσμῶν;

Ηύχόμην νὰ νὰ μὴ ἡτοῦ ἀληθὲς τοῦτο, μολονότι τὸ διηγεῖται ὁ φιλαλήθης Πλούταρχος, καὶ μολονότι ἀκουσίως ἀναμιμνήσκομαι τοῦ ἥττονος καὶ χρείττονος λόγου τῶν Σοφιστῶν. "Ἄ! τὸ ιστορικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον, τὸ ὅποιον δὲν τιμῷ βεβαίως τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὅποιον δεικνύει τὴν σοφιστικὴν αὐτοῦ λεπτότητα, εἶνε χαρακτηριστικὸν σημεῖον ἀρ' ἔτέρου τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἐλλήνων ἐπὶ τῶν Ρωμαίων, τολμῶντων τῶν πρώτων διὰ τῆς σοφιστείας νὰ ἀντοφθαλμῆσωσι καὶ καταθυμβώσωσι τοὺς νικητὰς καὶ κυρίους των. Δυσοίωνα προμαντεύματα. Ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ Πλάτωνος, ἐπιφωνοῦντος, κινδυνεύουσι τὰ ἥθη, ἀποδιώκοντος στεφανηφόρον ἀπὸ τῆς πόλεως τὸν ἀπαράμιλλον διαλεκτικὸν, ἵνα μή ποτε τοιαύτη Σειρὴν πνευματικῆς ἀποπλωνήσεως ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Τιβέρεως. Ἀπῆλθεν ὁ Καρνεάδης, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐνεκλιματίσθη μετ' ὀλίγον ἐν Ρώμῃ, ἵνα ὑποδουλώσῃ τοὺς νικητὰς μέχρις αὐτοῦ τοῦ Κάτωνος, καὶ ὑπὸ τὴν ὑποθήκην ταύτην τοῦ ἔξοχωτάτου τῶν Ρωμαίων λυρικῶν:

«Vos exemplaria graeca
diurna versate manu, versate nocturna.»

Ἄγγώμων εὐεργετηθεῖσα ἀδελφή! Ήταν ἐπικληθῆς, ὡς Ρώμη, μετ' ὀλίγον αἰωνία πόλις, θά διέλθης θριαμβεύουσα ἐπὶ φυλῶν καὶ λαῶν, καταβάλλουσα πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ τὸν σιδηροῦν κλοιὸν τῆς διοικήσεώς σου, θά ἐπικρατήσῃς διὰ τοῦ ξίφους κατὰ πρώτον, διὰ τῆς πονηρίας, τοῦ δικίρει καὶ βασίλευε ἀκολούθως, θά ἡσαι τὸ ἀντικείμενον ἐναλλάξ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦ μίσους, τῆς λατρείας καὶ τῆς κατάρας, θά θεωρήσαις ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν λαῶν, θά ἐκτείνωνται οἱ πλόκαμοί σου μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς ὑδρογείου σφαίρας· πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἀείποτε ἡ ἑλληνικὴ διαλεκτικὴ, ἡ ἑλληνικὴ μέθοδος, ἐπ' ἀγαθῷ ἡ ἐπὶ πονηρῷ, ὑπῆρξαν τὰ μεγαλήτερα δηλα σου. Ἀλλὰ σὺ, Ρώμη, ἐμίσησας τὴν Ἐλλάδα, ἀπὸ τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μετέλλου, μέχρι τῶν τελευταίων ιεραρχῶν σου, ἵσως διότι ἡ Ἐλλὰς σοὶ παρέσχε τὰς μεγίστας τῶν εὐεργεσιῶν,

καὶ δὲν ὑπάρχει συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐχαρίστησις μεῖζων, εὐχαριστοτέρα τῆς ἡδονῆς τῆς ἀχαριστίας!

Ἡ Ρώμη, καταβαλοῦσα τὴν Ἑλλάδα, κατεβλήθη ἀμέσως ὑπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς κατακτητικῆς μέθης τῶν Ρωμαίων ἐπισπῆ κατ' ἔξοχὴν τὴν μέριμναν αὐτῶν ἡ διοίκησις, ἡ θήρα τοῦ χρησίμου, πᾶν δι τι συμβάλλει εἰς τὴν ὄλικὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ εὐζωλαν. Ἐνῷ δὲ αὐτηρότατος καὶ δὲν ἐναρετώτατος τῶν πολιτῶν αὐτῆς εἶναι περιώνυμος τοκογλύφος, τὰ ἀντικείμενα τοῦ πνευματικοῦ βίου, αἱ τέρψεις τοῦ ἔξω τῶν αἰσθήσεων κόσμου, εἶναι ἀγνωστα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ αὐτοῖς τοῖς μᾶλλον εὖ τηγμένοις. Μόνον ἡ Ἑλλὰς ἐργάζεται ἐν Ρώμῃ καθ' δλα τοῦ ἐπιστητοῦ τὰ εἰδη. Ἡ ποίησις, ἡ εὐγλωττία, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, εἶναι ἔξωτικὰ φυτὰ, τεχνητῶς περιθαλπόμενα ἐν τῷ θερμοκηπίῳ ἐκείνῳ τοῦ παγετώδους θετικισμοῦ τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Ήδην δι τι συνελήφθη καὶ διετυπώθη ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς Ρώμης, φέρει τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγίδα τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλοφυΐας· εἶναι ἀντίγραφον, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐπιτυχὲς, Ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου. Ἀπὸ τοῦ Βεργίλιου καὶ τοῦ Ὁρατίου, μέχρι τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Σενέκα, διαφίνονται προχείρως τὰ πρωτότυπα Ἑλληνικὰ κείμενα, ἡ σύλληψις καὶ αἱ τάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ κοινωνία, ἡ τοσοῦτον τεραστίως καὶ ἐπιτυχῶς ἀναπτύξασα τὰς μεγαλουργούς καὶ διαπλαστικὰς αὐτῆς δυνάμεις, ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ κατὰ πρώτον, ἐν τῷ ιδιωτικῷ δικαίῳ ἀκολούθως, ὑφίσταται τὴν ζωηροτάτην τῶν ἐπιδράσεων. Καὶ εἶναι μαθηταὶ Ἑλλήνων ιδεολόγων καὶ διπτασιαστῶν κρείττονος κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως οἱ περὶ τοὺς μεταρρυθμιστικούς Γράκχους, καὶ εἶναι τρόφιμος Ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ἐπιστήμης ὁ Βρούτος ἐκεῖνος τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀπελπις αὐτόχειρ, ὁ Ἑλληνιστὶ ἀπαγγέλλων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀρετὴν προσευχήν. Ἄλλη ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καταφαίνεται ζωηρὰ ἐξ ἵσου ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ ιδιωτικοῦ δικαίου τῆς Ρώμης, τοῦ μόνου ἀξίου λόγου, διαρκῇ σχόντος ἀξίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καρποῦ τῆς ρω-

(ΤΟΜ. Τ').

μακεχής ἔργασίας. Ἡ μετά τὸν Αὔγουστον ἔκλειψις ἐλευθέρου δημοσίου βίου συνετέλεσε κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν ἀσγολίαν τῶν ὑπολειπομένων ἔτι ἐλευθέρων πνευμάτων περὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ιδιωτικοῦ δικαιου τῆς μεγάλης, τῆς παγκοσμίου κοινωνίας. Ὑπὸ τὴν τέλευτην τοῦ Ρωμαίου νομοδιδασκάλου, ὅριζοντος τὰς καθολικὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ προσήκοντος, ὑπολανθάνει ὁ "Ἐλλην διαλεκτικὸς τῆς Ἀκαδημίας ἢ τῆς Στοᾶς. Τὸ ιδιωτικὸν δίκαιον διὰ τοῦ πραίτορος ἀπόλλυσι τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ αὐστηρὸν καὶ ἀτεγκτον, καθαρῶς ρωμαϊκὸν χαρακτῆρα" τὸ ποινικὸν δίκαιον ὑφίσταται οὐσιώδη μεταβολὴν, κατὰ τὰ ὀσημέραι θριαμβεύοντα ἐν τῇ κοινωνίᾳ δόγματα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ισότητος, καὶ ἐπὶ τέλους διατυποῦται ἐν τῇ διεθνεῖ πραγματικότητι καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἡ ιδέα εὐρυτέρου κοσμοπολιτισμοῦ, κατὰ τὰς ὑποθήκας τῆς Στοᾶς καὶ τοῦ Σωκράτους, κατὰ τὸ γενναῖον σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναγραφόμενον ἦδη ως ἔξτης, καὶ ἐλληνιστὶ, ὑπὸ τοῦ ἐστεμένου φιλοσόφου Μάρκου Αὐρηλίου: «Πόλις καὶ πατρὶς ως μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ρώμη, ως δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος.»

Τοιουτοτρόπως τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ πρῶτον, διὰ τῆς Ρώμης ἀκολούθως, κατισχύει ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος. Ο κόσμος σκέπτεται διὰ τῆς Ἐλλάδος, ἥτις ἔξελιπε μὲν ως ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος πολιτικὴ ἀτομικότης, ἀλλ' ως πνευματικὴ δύναμις ἔξασκε τὴν μεγίστην τῶν ἐπιδράσεων καὶ ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου. Ἐνῷ κατισχύει ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, παρέγουσα εἰς αὐτὸν πάντα τὰ διπλα καὶ τὴν μέσοδον τῆς διαλεκτικῆς, εὐχερῶς ἐπιβάλλουσα αὐτὸν διὰ τῆς ἐλληνικῆς μεθερμηνεύσεως τῶν Εὐχαριστίων εἰς ἄπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἀνέρχεται μετά τινας αἰώνας, διὰ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπισήμως ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, εἶνε δὲ τρόφιμοι καὶ θαυμαστοί τῆς Ἐλλάδος ταύτης, ἐκεῖνοι οἵτινες καὶ ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτῶν συγγράμμασι καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος τῆς ἐκκλησίας ἐλληνιστὶ καὶ ὑπὸ ἐλληνικὴν ἔμπνευσιν διδάσκουσι τὰς ἀρχὰς τῆς νέας θρησκείας, ἐπιδιώκοντες τὴν συνδιαλλαγὴν αὐτῆς μετὰ τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως καὶ ἐπιστήμης. Εἶνε πολλοὶ οὕτοι,

σημαντικόρροι τῆς νέας σεῦ κόσμου ἀπόψεως· ἀλλ' ὑπερέχουσι πάντων οἱ τρεῖς μεγίσταις πάτερες καὶ φωτιῆρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἄμφι καὶ οἱ τρεῖς τῶν μεγίστων θεοχρόντων καὶ ιεροφαντῶν τοῦ ἐλληνισμοῦ—Πατιλειος ὁ Μέγας, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ.

—

II Λαίκα καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἀρ' ὃν ἔλαβε τὴν πρώτην ιστορικὴν αὐτοῦ ἀκτῖνα ἀλλοτε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, διὰ ν' ἀνάφη τὸν τηλαυγῆ ἐκεῖνον πυρτὸν τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς προσδού, πρωτορίσθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς ιστορικῆς προνοίας, ἵνα μεταδώσωσι τὸ θεῖον τοῦτο φῶς εἰς τὸν νεώτερον κόσμον. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ τῆς ιερᾶς ὀλκάδος τοῦ ἐλληνισμοῦ ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, πελαγοδρομεῖ τῇδη πρὸς νέας ἀκτὰς καὶ στρέφει τὴν πρῶτην πρὸς νέους ὁρίζοντας. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, τὸν ἐπελθόντα ἐκ τῆς παρακαμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν βαρβάρων τοῦ Βορρᾶ πρὸς τὰς χώρας τῆς Μεσημβρίας, ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ εὔελπις περιστερὰ, ἡ φέρουσα τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ἵνα δωροφορήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀναγεννωμένην νέαν ἀνθρωπότητα. Ἐκ τοῦ φρέατος τῆς πίστεως θέλει ἀντλήσει παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ὁ νέος κόσμος. Ἡ ηθικὴ αὐτοῦ συνείδησις κρατύνεται καὶ ἐμπεδοῦται ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου, ἐν τῇ πάλη τοῦ ἀγκύλου κατὰ τοῦ πονηροῦ. Ἐπὶ τέλους θὰ θριαμβεύσῃ τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα, διότι εἶναι γεγραμμένον τῇδη ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ιστορίας τὸ «ἐν τούτῳ νικήσεις» τῆς νέας σκέψεως, τῆς νέας πίστεως, τῆς νέας δημιουργίας.

'Αλλ' ἀν ἐξ Ἀσίας ὁ Ἐλληνισμὸς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν τὸ φῶς τῆς πίστεως, ἐν τῇ κοιτίδι τῶν Φαραώνων συλλαμβάνεται θετικωτέρα καὶ ἐπιστημονικωτέρα ἡ ἀποψία τῶν πραγμάτων ὑπὸ τούς οἰωνούς τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπαγγεικὴ μέθοδος τοῦ Σταγειρίτου δρέπει νέας δάφνας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ μᾶλλον ὑπερεγούσῃ τῶν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κτισθεισῶν πό-

λεων. Τὸ τοὺς θόλους τοῦ περιωνύμου Μουσείου τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς κατείδος ταύτης, ἐφ' ᾧ ἦς ἔξηλθεν ὁ νέος ἐπιστημονικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος, συλλχμβάνεται ἡ σκέψις τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, τοῦ Ἰππάρχου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, ἀνακαλυπτόντων διὰ τῶν κανόνων τῆς μεθόδου τοῦ Ἀριστοτέλους τοὺς αἰώνιους ἐκείνους φυσικοὺς νόμους τῆς δημιουργίας καὶ τῆς κινήσεως τῶν σωμάτων, τοὺς ὅποιους δὲν ἤδυνήθη ν' ἀνακαλύψῃ τελέως ἐν τῇ προηγηθείσῃ αὐτοῦ λαμπρῷ περιόδῳ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Λείπει ἥδη ἡ ἔμπνευσις, ἡ δημιουργικὴ σύνθεσις ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης· ἀλλ' ἔξοχον τελεῖ ἀποστολὴν ἡ ἔρευνα, ἡ παρατήρησις, ἡ ἀνάλυσις. Ἀντὶ τῆς ἰδεώδους τέχνης διατυποῖ τὰς τάσεις αὐτῆς ἡ ἔμπειρικὴ ἐπιστήμη, ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν μαθηματικῶν τῶν χρόνων τούτων, μέχρι τῆς τελευταίας τῶν ἐλληνικῶν μουσῶν οἰωνοπόλου καὶ ιερείας. Ἐν τῇ πάλη τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου θὰ ὑποκύψῃ τὸ παρελθόν, ἐξ ὀνόματος καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος! Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παρθενικοῦ στήθους τῆς Ὑπατίας, αἱμοφύρτου ἐκ τῶν πληγῶν, ἀς κατήνεγκεν αὐτῇ ὁ χριστιανικὸς ὄχλος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔξερχομένη πνοή, εἰνε ἡ πνοή τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, ἀδυνατούσης νὰ διεκδικήσῃ πλέον τὸ ιστορικὸν αὐτῆς δίκαιον ἐνώπιον τοῦ νέου κόσμου. Ανε, Caesar, morituri te salutant! Χαῖρε, Κύριλλε, ἐσπαράγῃ ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἡ Ὑπατία...

Εἶχε πυρποληθῆ ἥδη τὸ Σεράπειον, μία τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθηκῶν, ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως Θεοφίλου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη πυρκαϊά, φοβερωτέρα καὶ ἀπαισιωτέρα, μέλλει νὰ καταπλήξῃ τὸν κόσμον. Ὕφισταντο πολλαὶ ἔτι ἐν τῇ μεγαλωνύμῳ πόλει βιβλιοθῆκαι, πρὸς φωτισμὸν τῶν δεομένων τοιούτου, ἀλλ' ἀνευ θαμώνων ἐκ τοῦ φόβου τῆς καταδιώξεως. Ἄν τις δ' ὑπελείπετο ἔτι ἐκ τῶν τελευταίων μυστῶν τῆς ἀρχαιότητος, ζητῶν ψυχῆς θεραπείαν ἐν τοῖς ιατρείοις ἐκείνοις τῆς ἐλληνικῆς ὑγείας, δὲν ἐφαντάζετο δποίᾳ συμφορὰ ἀνέμενε τὰ ὑπολειπόμενα μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονοίας. Μετὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ πάλην, ὁ κόσμος πάσχει ἐξ ἀτονίας, ἐκ νάρκης,

οίονει ἄνευ σκοποῦ καὶ ἐνδιαφέροντος φερόμενος. Ἀλλὰ μετ' ὅλιγον τὴν πεπηγυῖα ἔκείνη κοινωνίᾳ μέλλει νὰ συγχινηθῇ καὶ ν' ἀνανασκιρτήσῃ, ἐκ τοῦ κινδύνου μᾶλλον καὶ τοῦ φόβου, τὴν ἔκ τινος ἀνωτέρου κισθήματος καὶ ιδεώδους. Φλογερὸς, ως ὁ ἄνεμος τῆς ἑρήμου, εἶγεν ἔξελθει ὁ Ἀρχψ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ κοιτίδος, πανταχοῦ ἐφορμῶν καὶ εἰσβάλλων, πανταχοῦ φρίκην σπείρων, ὑπὸ τὸν ἐκάστοτε αὐξόντα φανατισμὸν, ὑπὸ τὴν τυφλήν πίστιν εἰς τὰ δόγματα ἐμπνευσμένου προφήτου. Ἡ μεγάλη Ἀλεξάνδρεια, τὴν κλεις αὗτη τῆς ισχύος τῆς Μεσογείου, εἶναι ἐν τῶν πρώτων σημείων, ἀτινα ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν πιστῶν, τὴν δὲ κατάληψις αὐτῆς ἀνήκει ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸ κατακτητικὸν πρόγραμμα τῆς μεγάλης ισλαμικῆς ιδέας. Ἡ Αἰγυπτος μέλλει νὰ δεχθῇ καὶ ἔτερον στρῶμα ἔνεικῆς κατακτήσεως, νὰ προσκυνήσῃ, κατὰ τὴν ιστορικὴν αὐτῆς μοῖραν, καὶ νέους θεοὺς πάλιν, τοὺς θεοὺς τῶν νικητῶν. Ιδοὺ ὁ στρατηγὸς τοῦ Καλίφου Ὅμαρ Ἀμροῦ, εἰσβάλλων εἰς τὴν χώραν τῶν Φαραώνων καὶ τῶν Πτολεμαίων, καὶ καταλαμβάνων τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Υπάρχει ἐν αὐτῇ Ἑλλην τις Γραμματικὸς, Ἰωάννης Φιλόπονος καλούμενος, μηδεμίαν ίσως ἀλλην ἔχων ἀξίαν, ἐκτὸς τῆς φιλοπονίας του, ἐκ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς ἐπιστημονικῆς εὐκλείας τῆς μεγάλης πόλεως· ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου κατέστη οὗτος φίλος ἐπιστήθιος τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ, πρὸς ὃν μίκη μόνον ἔχει παράκλησιν ν' ἀποτείνῃ: τὴν φειδὼ τῆς ὑπολειφθείσης ἔτι βιβλιοθήκης, κατόπι τοσούτων πολέμων, κατόπι τῶν καταστροφῶν τῆς δεισιδαιμονίας, κατόπι τῶν ἑρημώσεων τοῦ χρόνου. Ὁ Ἀρχψ στρατηγὸς εἶναι φίλος τοῦ Ἑλληνος Γραμματικοῦ, ἀλλ' εἶναι ἄμα καὶ πιστὸς τοῦ Κορανίου θιασώτης. Οὗτος ἡρώτησε τὸν Καλίφην, ἀν πρέπει νὰ φεισθῇ τῶν βιβλίων τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὁ Ὅμαρ ἀπεκρίθη: «ἄντα ιερὰ βιβλία τοῦ Ἑλληνος ἦνε σύμφωνα πρὸς τὸ ιερὸν βιβλίον τῶν Ἀράβων, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε ταῦτα περιττὰ καὶ ἀνάξια διατηρήσεως· ἀν δὲ δὲν συμφωνῶσι μετ' αὐτοῦ, εἶναι ἐπιχίνδυνα. Πυρπόλησον αὐτά.» Φοβερὸν ἀνάθεμα κατὰ τῶν ἔργων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος! Εὐφραίνου, Θεόφιλε,

ἀπὸ τοῦ τάφου σου. Εύρεθη διαλεκτικώτερος σοῦ, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ύπ' αὐτοῦ συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ σοῦ ἀρξαμένου ἔργου. Καὶ τὸ πῦρ ἔκεινο, τὸ ιερὸν ἔναυσμα, τὸ ὅποιον ἐθέρμανεν ἄλλοτε τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικόν, ἀπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Κλεάνθους, μέχρι τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους, μέλλει νὰ θερμαίνῃ ἐπὶ ἐξ μῆνας τὰ λουτρὰ τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς ἀπόλοουσιν καὶ κάθαρσιν τῶν γυναικῶν τοῦ Καλίφου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ. Οὐδεμίᾳ φωνῇ τὴν συμβολὴν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς παγκοσμίου βεβηλώσεως, οὔτ' αὐτοῦ ίσως τοῦ Φιλοπόνου Γραμματικοῦ, ἐκ φόβου ἐκδικήσεως τοῦ κατακτητοῦ, ἢ διότι οἱ υἱοὶ οὔτε τὸν νοῦν ἔχουσι πλέον, οὔτε τὸ σθένος, ἀλλ' οὔτε τὴν ἀρετὴν τῶν πατέρων ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὸν καὶρὸν αὐτῶν, πρόθυμον νὰ προσκυνήσῃ πάντα νέον θεὸν, καὶ ν' ἀποδεχθῇ τὰς διαταγὰς παντὸς νικηφόρου δεσπότου.

Πρὸ τῆς ἀνεπανορθώτου ἀπωλείας παρηγοροῦμει πιστεύων, δτὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων πυρπόλησις τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ τραγικὸν τοῦτο ἔργον πίστεως, τὸ ὅποιον ἐτέλεσεν ὁ ἀραβικὸς φανατισμὸς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ τὸ ὅποιον δὲν ἦτο τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἀνοσιούργημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, εἰγε τὸν ιστορικὸν αὐτοῦ λόγον. Τίς οἶδεν; ίσως ἔγει δίκαιον ἔξοχος ἀρχαιοδίφης τοῦ ἑλληνικοῦ βίου⁽¹⁾, εἰπὼν δτὶ ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἔζημιώθη ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης πυρκαϊᾶς τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι δυσχερῶς ἥδυνατο ν' ἀναγεννηθῇ ὁ πόθος παρὰ τοῖς νεωτέροις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, τοσούτων ὑπολειπομένων συγγραμμάτων ἐκ τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ πόνου προστρέχει συνήθως εἰς τὴν ἐργασίαν ὁ εὔπορῶν, διότι δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην αὐτῆς, ἐνῷ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀπολέσαν τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ περιουσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ καταστροφῇ, ἡναγκάσθη ἐκ νέου, ἐν ἴδρῳ τι τοῦ προσώπου, νὰ κατάρξηται τῆς νέας αὐτοῦ ιστορίης σταδιοδρομίας.

'Ο ἀραβικὸς κόσμος δὲν ἦτο ξένος, οὔτε πρὸς τὰς τέρψεις τοῦ

(1) 'Ο Ὁδοφρεῖδος Μύλλερος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ ιστορίας τῆς ἑλληνικῆς Γραμματολογίας.

πνεύματος, οὕτε πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἐκείνας ἐν τῷ βίῳ τάσεις, αἰτίνες ἀποτελοῦσαι κατ' ἔνοχήν την δόξαν τῶν ἑθνῶν, τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐν τῇ ιστορίᾳ, ως δημιουργικῶν τῆς προόδου παραγόντων. Ἐν τοῖς γράμμασι τῆς Βαρβαρότητος αὐτῶν οἱ Ἀράβες εἶγον πυρπολήσει τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐκ φανατισμοῦ ή ἐξ ἀγνοίας· ἀλλ' ἡ φύσει εύφρανταστος καὶ διανοητική ἐκείνη φυλή, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων περιστάσεων, εἰς ᾧ εὑρέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, δὲν ἔμεινε ξένη πρὸς τὸν πέριξ κόσμον, οὗ ὑφίσταντο ἐτί ἀμυδραὶ τινες ἀκτίνες ἐκ τοῦ παρελθόντος. Οὕτως ἀνεπτύχθη παρ' αὐτῇ θαυματία διάθετις πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεγγῶν καὶ ἐπιστημῶν, τάχιστα ἐκδηλωθεῖσα καὶ ἐν βραχυτάτῳ γρονθὶ καὶ διαστήματι, ως θαυμάσιον τῶν θερμῶν κλιμάτων φυτὸν, ἔξογους καὶ εὐθαλεστάτους ἀναδείξασα καρπούς. Οὐδέποτε φυλή ἐν τῇ ιστορίᾳ τοσοῦτον ταχέως οὐφώθη, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ταχέως κατέπεσεν. Ἐν τῇ βραχυτάτῃ ἀκμῇ τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὴν Ἀσίαν, κατὰ τὴν Ἀφρικήν, κατὰ τὴν Ἰσπανίαν, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι θεραπεύονται θαυμασίως, εἴνε δὲ ἀπαντες οἱ μῆσται αὐτῶν ἔρμηνευταί, μαθηταί, μεταρραπταί τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἐμπειριστῶν τῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας. Ηερίεργος ἐκδηλοῦται ἐν τούτοις ἀντίθεσις καὶ διγασμὸς ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς φυλῆς ταύτης. Ἐνῷ ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, φλογεραὶ καὶ φαντασιώδεις, ως ἡ θερμὴ γάρ, ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦνται, ἀποτυποῦσι γνησιώτατα τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς, τούναντίον ἡ ἐπιστήμη καλλιεργεῖται ὑπὸ τὴν τεχνικωτάτην καὶ ἐμπειρικωτάτην αὐτῆς ἐφαρμογήν. Ἀπεναρκώθη καὶ ἀπεκοιμήθη ὁ ἄλλος κόσμος, ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἐντὸς τῶν σαβάνων τοῦ φανατισμοῦ, τῆς μαστλαδοῦσίας, τῆς παραδόσεως, η διατελεῖ ἐτί βάρβαρος καὶ ἀκατασκεύαστος, ἐν κοινωνικῇ καὶ ἔθνικῇ ἀπομονώσει· μόνον δὲ ὁ ἀραβικὸς κόσμος παρίσταται ως διαδεχθεὶς καὶ συνεχίζων τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, κατ' ἔξοχήν ἐν ταῖς θετικαῖς τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου ἐκδηλώσεσιν. Ἐν Βαγδατίῳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ πρῶτον, ἐν Ἰσπανίᾳ ἀκολούθως, οἱ Ἀράβες σοφοὶ μεταρράζουσι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἰππο-

κράτους, τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐνῷ ὁ ἀρχιθικὸς ρυθμὸς ἐν τῇ Ἀρχιτεκτονικῇ παρίστησι θυμασίαν φαντασίας σύλληψιν καὶ τέγνης λεπτότητα καὶ ποικιλίαν, ἡ ἀρχιθικὴ ἐπιστήμη ἐν ταῖς μοναδικαῖς σχολαῖς τῆς Σαμαρκάνδης, τοῦ Βαγδατίου καὶ τῆς Σαλαμάγκας συνεχίζει τὴν μεγάλην ἔργασίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὗτω καλλιεργοῦνται καὶ θεραπεύονται ἄπανται αἱ θετικαὶ καὶ αἱ διὰ τῆς ἐπαγγεγόντης συγηματιζόμεναι ἐπιστήμαι, ἡ Γεωμετρία καὶ αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι, ἡ Ἀστρονομία καὶ ἡ Χημεία, ἡ Μηχανικὴ καὶ ἡ Ἀλγεδρα. Κατὰ τοὺς γρόνους ἐκείνους ἐφευρίσκεται καὶ ἡ ναυτικὴ πυξίς, τῇ γρήσει τῆς ὅποιας μετά τινας αἰώνας μέλλουσι ν' ἀνακαλυφθῶσι νέοι λαοὶ καὶ πολιτισμοὶ ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἔργασίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τῶν Ἀράβων τούτων, διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν κατὰ Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἀβερρόντος καὶ τοῦ Ἀβικένα, κηρύσσεται ὁ Ἀριστοτέλης, *urbi et orbi*, ως ὁ κατ' ἔξοχὴν φιλόσοφος διὰ τοῦ αὐτὸς ἔφα, ως ὁ ὑπέρτατος τῶν μέγρι τοῦ χρόνου ἐκείνου διερμηνέων τῶν ἀποκρύφων τῆς φύσεως. Υπὸ τοὺς οἰωνοὺς τούτους ἔξεγείρεται βραδέως, ἀλλὰ σταθερῶς ἡ νέα ἀνθρωπότης, ἐκδηλοῦνται δὲ ἡ ἔγερσις αὕτη ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ποικίλων φιλοσοφικῶν σχολῶν καὶ αἱρέσεων τοῦ μέσου αἰώνος, καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων.

Ο ἀρχιθικὸς κόσμος ὁμοιάζει πρὸς τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα μετέωρα, τὰ ἐπί τινας στιγμὰς σελαγίζοντα ἐπὶ τοῦ στερεώματος, ἵνα καταπέσωσι μετ' ὀλίγον εἰς νύκτα αἰωνίαν. Ἐκλείπει μετὰ βραυχυτάτην ἀκμὴν, ἔξαφανιζόμενος πρὸ τῆς παγερᾶς πνοῆς, ἐν Ἀνατολῇ μὲν τῶν υἱῶν τοῦ Ὁσμάν, τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, περὶ ὧν ἐγράφη, δτὶ δπου πατήσῃ ὁ ποῦς αὐτῶν ἡ φύσις μαραίνεται, ἐν δὲ τῇ Δύσει ὑπὸ τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Ἄλλ' ἡ διάβασις αὐτοῦ διὰ τῆς ιστορίας καταλείπει βαθύτατα ἔχη. Υπὸ τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν διὰ τῶν Ἀράβων κατ'

έξογήν μεταδοθεῖσαν εἰς τὸν νεώτερον κόσμον, τὴν ἔξεγειρομένην Εὐρώπην ἀργεται σκεπτομένη καὶ δρῶσα. Μηδὲ ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ ἀργαίου πολιτισμοῦ, τῇ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ προσιμιάζεται διὰ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου, τῆς φυσικῆς ἐρεύνης τῶν φιλοσόφων τῆς ιωνικῆς Συγκρίσεως, πρὶν ἡ ἐκδηλωθῆ ἐν τῷ ιδανισμῷ τῆς τέγγης τοῦ Φειδίου καὶ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Πλάτωνος, οὗτω καὶ ἡδη ἡ νεωτέρα εύρωπαίκη ἐπιστήμη προσιμιάζεται διὰ τῆς ἐμπειρικῆς ἐφησίας τῶν Ἀράβων, ὧν ἀπόστολοι καὶ διάδοχοι θάτεροι ἔξελθωσι μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν μοναστηρίων, τῶν ἀκαδημιῶν καὶ τῶν πανεπιστημίων τῆς ἔξεγειρομένης Εὐρώπης οἱ περὶ τὸν Ἀβαιλάρδον, τὸν Ραιμόνδον Λούλλιον, Ἀλβέρτον τὸν Μέγαν, Ρογήρον τὸν Βάκωνα, μὲ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ δόγμα, τὴν μέθοδον τῆς νέας ἥδη, τῆς ἀρχομένης τῶν ὅντων ἀπόψεως—ἡ φύσις ἐξαγίζει . . .

‘Η φύσις ἐξαγνίζει’ ἡτο ἡ ἐπάνοδος τῆς ἔξεγειρομένης ἀνθρωπότητος εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν δημιουργίαν. Μακρὰ εἶνε αἱ περιπέτειαι, δυσχερεῖς οἱ ἀγῶνες, οὓς μέλλει νὰ διεξαγάγῃ ὁ νέος κόσμος κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ παρελθόντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἡ νέα ἐπιστήμη, ἀμυδρῶς μόνον συνειδυῖα, φελλίζουσα μόλις τὸν σωτήριον λόγον τῆς ἀπολυτρώσεως, παλαίει κατὰ τῆς παραδόσεως τοῦ καθολικισμοῦ, ἐν τῷ κολοσσιαίῳ ἀγῶνι τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ὁ Γιβελλῖνος Ἀλιγιέρης ἀποκαλύπτει τὸ μυστικὸν φῶς τῆς Θείας Κωμῳδίας, τῆς φοβερᾶς ταύτης τριλογίας τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου, ἐνῷ διὰ τῆς Μοναρχίας ἀναπετάννυσι τὸ σύμβολον τῆς νέας πολιτικῆς πίστεως, τῆς χειραρχεσίας τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας ἀπὸ τῶν μορμολυκείων τοῦ θεοκρατικοῦ καθεστώτος. Μυστηριώδης νῦν, θαυμάσιον διαγέουσα φῶς ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τῶν γοτθικῶν μητροπόλεων, ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς! ‘Ο Δάντης ἔχει ὀδηγὸν τῶν μυστικῶν αὐτοῦ περιπλανήσεων, τῶν καταβάσεων αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀδην, καὶ τῶν ἀναβάσεων εἰς τὸν Ούρανὸν, τὸν μετὰ τοῦ Ἀριστο-

λους ἔτερον διδάσκαλον καὶ μάντην τοῦ μέτου αἰῶνος, τὸν μαθήτην τοῦ Ὄμηρού, τὸν γλυκὺν κύκνον τῆς Μαντούης Βεργίλιον. Μακρόθεν ὑποφέρουσα μυστηριώδες ἔτι, γλυκὺν, ἀνέσπερον φῶς ἐπὶ τοῦ διανοιχομένου σαπφειρώδους ὄρβοντος :

« dolce color d'oriental zaffiro. »

γλαυκόσυνον ἔμβλημα καὶ ἄγγελμα τῆς τελουμένης παλιγγενεσίας, τὸ διόπτρον διορᾶ ἐν ταῖς ὀπτασίαις αὐτοῦ ὁ ποιητὴς τῆς Θείας Κωμῳδίας, τὸ διόπτρον μετ' ὅλιγον μέλλει νὰ ἐκπέμψῃ διαυγεῖς ἀκτίνας πολιτισμοῦ, ἔξημερώσεως, δικαιοσύνης. Πόθεν ἥρχετο τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ μυστικὸν, τὸ διόπτρον ἔψυχλον εἰς ἀμιμήτους στροφὰς ὁ Δάντης. "Ἄπαντες τὸ ἐμάντευον ἡδη· ἀπαντες μετέβαινον εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς φωτισμὸν παρ' αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Σταυροφόρων ἵππων τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, μέχρι τῶν λογίων προδρόμων τῆς Ἀναγεννήσεως. Οἱ "Αράβες διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶχον ρίψει ἡδη βαθύτατα τὸν σπόρον τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως τῶν ὅντων ἐν τῇ Ἐσπερίᾳ. Πᾶν δὲτι ἐδημιούργησαν καὶ κατέλιπον ὅπισθεν αὐτῶν ἡτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τῆς ἑλληνικῆς διανοίας· ἀλλ' ἡ μαθηματικὴ αὐτῶν διακτικὴ, διαφθαρεῖσα ταχέως εἰς σχολαστικὴν λεπτολογίαν, δὲν ἔξηρει μόνη εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς νέας δημιουργίας. Ἀπητεῖτο τις ἰδεωδεστέρα πνοή, θερμότερον ρεῦμα ἡθικῆς συγκινήσεως. Ὁλίγος γρόνος ἀκόμη, καὶ τὸ γλυκὺ φῶς τοῦ ἀνατολικοῦ σαπφειρού, οἷον ὠνειροπόλει αὐτὸ καὶ ἀνέμελπεν ὁ προγεγραμμένος πολίτης τῆς Φλωρεντίας, ὡς τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς νέας πίστεως καὶ ἐργασίας τῆς ἀνθρωπότητος, μέλλει νὰ διαγύσῃ τὰς θερμουργοὺς καὶ εὑεργετικὰς αὐτοῦ ἀκτίνας ἐπὶ τοῦ ποικιλῶς ἡδη ζυμωθέντος καὶ διευλαχισθέντος ἐδάφους τῆς Αὐστραλίας, διαγράφον διὰ λαμπρῶν γλαυκοτήρων ἐπὶ τοῦ διανοιγομένου νέου ιστορικοῦ ὄρβοντος τὴν παλαιὰν προσφώνησιν τοῦ εύσεβοῦς Λινείου, κομίζοντος πρὸς ξένας ἀκτὰς τὰ ιερὰ τῆς κατερειπωθείσης πατρίδος: Italiaim, Italiam !